

LJEVICA I POLITIČKA GLOBALIZACIJA *

Žarko Puhovski¹

REZIME

Autor smatra da u uvjetima ekonomske globalizacije, ljevica treba tražiti više, a ne manje globalizacije, kao što se sad događa. Naime, autor pokazuje da je Marx, ali i još neki drugi lijevi teoretičari (Kautsky), smatrao da svjetsko tržište potrebuje globalnu vladu. To ne razumiju neki od najpoznatijih lijevih teoretičara današnjice (Hardt i Negri, ali i Agamben). Autor pokazuje da nam je danas potrebna politička globalizacija odnosno svjetska vlada koja bi, ako je ikako moguće, trebala proizaći iz globalne demokracije. Jedino je tako moguće racionalizirati odnosno korigirati neoliberalizam koji djeluje u svjetskim razmjerima.

KLJUČNE RIJEČI: kozmopolitska demokracija, globalni kapitalizam, neoliberalizam

Prigodu bih, kolegice i kolege, želio izrabiti tako da govorim manje o ljevici, a više o onome što bi bilo, kako ja to barem vidim, s ljevičarske pozicije izvedena ili konstruirana kritika stanja zvanoga općenito globalizacijom. Kao što je dobro poznato, u suvremenome se svijetu susrećemo najčešće s dva oblika kritike globalizacije, lijevim i desnim. Nasuprot tomu, ono što je moja teza, jest da bi logička pozicija ljevice spram globalizacije morala biti zahtjev za više globalizacije – a ne, kao što (gotovo) svi kažu, težnja da je bude manje. Ne vidim mogućnost da se, misleći na tragu Marxa i ostalih koji su formulirali danas bitnu koncepciju ljevice, govori o globalizaciji kakvu danas imamo pred sobom – u ekonomijskom, dakle tržišnom,

* Izlaganje održano na znanstvenom skupu „Globalna kriza i izazovi demokraciji“ u sklopu Hrvatskih politoloških razgovora koji su održani 10. prosinca 2010. u Zagrebu.

¹ Žarko Puhovski, profesor u trajnom zvanju na Odsjeku za filozofiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

komunikacijskom, kulturnom i svakom drugom smislu – a da se, programatsko-logički, ne traži i politička globalizacija.

Na samome početku ovako pretpostavljena ljevičarskoga stajališta nužno stoji paradigmatička rečenica, napisana prije otprilike sto šezdeset i nešto godina u *Komunističkome manifestu*: „buržoazija je eksploatacijom svjetskoga tržišta kozmopolitski ustrojila proizvodnju i potrošnju svih država“. Kozmopolitski ustrojeno u mjerodavnome kontekstu znači: ustrojeno sa stajališta jedne koncepcije zajednice. Marx i Engels dakle sasvim jasno impliciraju da je svjetsko tržište ono koje potrebuje svjetsku zajednicu. U svakome smislu, tržište valja razumjeti kao konkurencijski uređenu razmjenu vlasničkih prava. Ta pak razmjena vlasničkih prava ne može funkcionirati bez pravne forme samoga vlasništva i zaštite prava. Ili, u formulaciji koju sam našao u možda najdosadnijoj knjizi koju sam pročitao u gotovo pet decenija otkako se ovakvim stvarima bavim, u Kautskijevu ogromnome, trotomnom djelu koje se zove *Materijalističko shvaćanje povijesti*: „kada god je tržište bilo šire od političke zajednice, živjelo se u krizi“. Dakle, čini mi se logičnim da bi ljevica (ali i neke druge konstrukcijski neliberalne pozicije) u situaciji u kojoj se danas nalazimo, morala nakon tolikih rasprava, konačno pokušati konstruirati nešto što se u tradiciji zvalo svjetskom vladom, sustavnim vrhom kozmopolisa, kako ga razumije već više od dva milenija filozofijske tradicije.

Upravo zato što metodički svagda polazi od konstitutivne situacije svjetskog tržišta, Marx razumije krizu kao (povijesno-proizvodno nužnu) epohalnu zgodu koja samo zaoštreno podcrtava situaciju kakva je stalno nazočna. On je čak, u jednome pismu Engelsu, rekao da je kriza tu samo da nezalice upozori na ono što pametni vide svaki dan. Upravo su taj klopnet aktualnih proizvodnih odnosa samoprogllašene lijeve teorijske pozicije, kako se meni čini, zadnjih desetak godina pogrešno tumačile, posebice s obzirom na političku razinu epohalnoga problema. i pripadne konzekvencije.

Najčiji primjer je vjerojatno najpopularnija knjiga s te strane, glasoviti *Imperij* Hardta i Negrija, za koji obično kažem da je paralela Paulu Coelhu u beletristici, dakle jedna vrst spoznajnoga *trash*a (u ovome kontekstu škarta). Knjiga je to u kojoj su lošim stilom iskazane „mudre misli“, bez odgovarajuće argumentacije, pa nastaje zapravo enciklopedija općih mjesta, dapače: frazeologijski rječnik suvremene intelektualne ljevice i nije čudo što takav proizvod okupira prva mjesta na listama prodavanih knjiga. Možda najčišća promašenost te pozicije vidi se na završetku poglavlja koje se zove *Kapitalistička suverenost* u kojem se odjednom dospijeva do jedne interpretacije Marxa koja počiva na krivoj nosivosti, odnosno krivoj shvaćenosti njegova glasovitoga *dictuma* iz Kapitala III.: „sve su dosadašnje revolucije samo popravljale državu, radi se o tomu da ju se dokine“.

Kontekst Marxove raščlambe govori, baš na tom mjestu, da je prethodno nužno dokidanje kapitalističkoga načina proizvodnje. Marxu, naime, ni na kraj pameti nije da pretpostavi kao moguće, a kamoli da ima u svom programu ukidanje države dok još postoji kapitalistički način proizvodnje. I to je ono što Hardt i Negri naprosto previđaju. Oni se ponašaju kao da, će se kapitalizam, zato što su ga oni ljevičarski iskritizirali, posramljeno povući u ropotarnicu povijesti i prestati funkcionirati. No, iz biti je Marxova nauka razvidno da upravo povremenost kriza poima kao znak života, tj. povijesnoga funkcioniranja kapitalističkoga sustava. Dok, dakle, funkcionira svjetsko tržište, radi se ipak o tomu da se razmotri mogućnost političke kontrole nad njime, nešto što bi se zvalo svjetskom vladom u krajnjoj konsekvenciji.

U drugoj, po mojemu uvjerenju mnogo mudrijoj invektivi na ovome svjetonazorskom području, u Agambenovoj poznatoj knjizi o izvanrednome stanju, bitan je ukaz o tomu da se izvanredno stanje realizira kao permanentno stanje našeg vremena stalnim ponavljanjem ukaza umjesto zakona (odnosno ukaza, ili naloga suverena kako kaže Neumann, usput rečeno Agambenova pozicija počiva na interpretaciji Schmitta posredovanoj Franzom Neumannom što, izgleda, sam Agamben nije znao, jer Neumanna ne navodi). Ali, Agamben ostaje, ipak, na razini nacionalne države. On govori na nekoliko mjesta o tomu da se SAD, nakon 11. rujna, pojavljuje kao moć koja se prelijeva preko granica, ali naprosto ne dolazi do jednostavnog pitanja, koje je na neki način *questio facti*, prije-teorijsko pitanje. Kako to da se, s dobrim razlozima, govori o svjetskome policajcu, dakle o ulozi SAD-a kao svjetskoga policajca, a da nikome ne nedostaje svjetski sud ili svjetski zakonodavac. Kako to da se, dakle, čitav svijet predstavlja u slici maloga gradića na Divljem zapadu gdje je šerif sve što vlast može predstavljati i da tomu nitko ne želi dodati logičke daljnje konsekvencije tipa svjetske vlade (i, dakako, svjetskoga parlamenta prije toga).

U posljednjem izdanju Stanfordske enciklopedije filozofije, Catherine Lu, profesorica iz Toronta, napisala je jedan precizan članak upravo pod jasnim nazivom *World government*, koji je sažetak njezine široko diskutirane knjige *Just and Unjust Interventions in World Politics*, u kojoj pokušava pokazati kako se s različitih ekonomijskih, socioloških, moralnih i ostalih analitičkih razina pojavljuje nužnost ustrojavanja ili barem rasprave o ustroju svjetske vlasti. Istovremeno, u nekoliko dosta ciničnih napomena, neuobičajeno ciničnih za jednu enciklopediju, pokazuje kako Ujedinjene nacije - koje, usput rečeno, u Hrvatskoj i dalje sustavno pogrešno prevode sintagmom Ujedinjeni narodi - ne mogu tu funkciju obaviti, ali upozoravaju na to da je potreba za time nešto o čemu treba govoriti. Na razini institucijske rasprave koja je još u samim počecima, kao što sama Catherine Lu primjećuje, nailazi se pritom na različite ideološke

prepreke, prije svega one koje, s ljevičarskoga stajališta (ali sve više i kod demokršćana) počivaju na veoma popularnom i do besmislenosti nepreciznom određenju neprijatelja u liku neoliberalizma. Jedan je mlađi britanski kolega u jednome studentskom časopisu pomalo zlobno rekao da je danas neoliberalizam termin za kazališne redatelje, a ne za ozbiljne analitičare i to je doista istina, zadnje tri premijere u kazalištu koje sam vidio predstavljale su petparački pokušaj da se neoliberalizam u kazalištu pokaže kao problem, a on se uvijek prikazuje preko trgovačkih centara Avenue Mall ili sličnih ustanova, pri čemu se (eventualni) koncept potpuno gubi iz vida. Čak se i u mnogim tekstovima s teorijskom nakanom tvrdi da je neoliberalizam pristup koji počiva na neoklasičnoj ekonomskoj školi, pa ga se opisuje kao neku vrst *laissez faire* modela u uvjetima koji to „danas“ ne dopuštaju, implicirajući valjda da je početak devetnaestog stoljeća dopuštao ili dapače potrebovao *laissez-faire*. O tomu postoje, kao što je poznato, i među ekonomistima različiti stavovi. Dakle, ova borba s baukom neoliberalizma ljevicu je apsorbirala do te mjere da je, izmislivši neprecizno apstraktnoga neprijatelja izgubila puno energije boreći se s nečime što realno ne postoji, jer kada se pokuša vidjeti koji bi bio sažetak rasprave, ispada da su epohalni likovi neoliberalizma Međunarodni monetarni fond i Svjetska banka. To je zapravo neoliberalizam protiv kojega se treba boriti, dok se istovremeno pozitivna strana, analiza onoga što bi kritika političke ekonomije u uvjetima svjetskog tržišta trebala značiti praktički ne provodi. I opet, već na razini uporabljenoga pojmovlja, ključni problem koji bi – sveden na racionalnu osnovu – neoliberalizam označavao jest baš nedostatak racionalnoga korigiranja (u radikalnoj varijanti: nijekanja) tržišnih „zakona“. I spram izvornoga liberalizma tu funkciju kod većine socijalističkih programa preuzima (makar i „prijelazno“) upravo država. Budući da je ovdje riječ o globalnoj, općesvjetskoj razini na kojoj u svakoj od varijanti djeluje neoliberalizam, i opet se rasprava vraća na pitanje o globalnoj, svjetskoj političkoj zajednici uređenoj na racionalnim zasadama (postklasne?) pravednosti. (odgovarajuća mjesta u *Kapitalu III*. i danas postavljaju aktualno pitanje o političkim konzekvencijama i implikacijama tako često posve neosvijestjenih prosvjedovnih invektiva).

No, ovdje su potrebne još dvije napomene. S jedne strane, kozmopolitizam je oznaka koja je danas dobrim dijelom izgubila smisao. Na njezino mjesto legitimno dolazi sintagma *global village*, autora koji je bio iznimno popularan kada u njegovim radovima bilo riječi o odnosima koji ne postoje, a gotovo je zaboravljen sada kada je ono što pisao prije nekoliko desetljeća postalo opisom dnevnih događaja. To je tipično za konzumentsku kulturu, pa i na području socijalnoznanstvene bibliografije. Ali je važno zato što koncept *global village*, tj. svjetskoga sela, predstavlja radikalno nijekanje kozmopolitske ideje, već i ukidanjem statusa građanina. Kao što s jedne

strane teorijski naivni Hardt i Negri govore o Imperiju koji ima građane što je veoma neobičan koncept, tako se, s druge strane, danas (komunikacijski svakakako s pravom) govori o globalnome selu koje bi, politički, trebalo imati građane u demokratskim uvjetima, što je još jedan besmisleni koncept. Dakle, pojedinci, građani, posve su izgubljeni iz vida što odgovara Marxovoj kasnoj paradigmi. Ali ono što se je dogodilo u teoriji danas jest da se preuzimaju poteškoće i nedostaci kasne Marxove paradigme, dakle gubitak pojedinca iz fokusa, ali se ne uzima ozbiljno u obzir njegova epohalna gigantomahija, kako je to efektno rekao Ernst Bloch.

U knjizi objavljenoj prije nekoliko godina, koja se zove *Inclusion and Democracy*, s podnaslovom *Global Democracy*, profesorica iz Chicaga, Iris Marion Young, upućuje upravo na ovaj problem. Sve se za nju, čvrsto argumentirano svodi na pitanje o tomu možemo li danas govoriti o svijetu bez svjetske vlade, i možemo li govoriti o svjetskoj vladi koja nije demokratski legitimirana. U jednostavnim terminima s kojima ću i završiti: i Napoleon i Hitler mogli su htjeti kontrolu nad svijetom polazeći od toga da su nadmoćni. Problem je u tomu da nam danas nameću kontrolu nad svijetom s kvazi-demokratskom legitimacijom, ali realnost te demokracije jest u manje od 300 milijuna građana SAD-a koji imaju pravo odlučivanja o onome tko ima izvršnu vlast u rečenome sustavu kontrole nad svijetom, naime o predsjedniku SAD. Nama, ostalima u svijetu pak daju pravo glasa za lokalne šerife a ne za faktičkoga predsjednika svijeta. Pitanje na kraju stoga glasi: može li se, polazeći od nužnosti da se tržište ustroji tako da razmjerna vlasničkih prava bude utemeljena u pravu, dakle: u zaštiti jedne političke zajednice, ta globalna zajednica ustrojiti na načelima koja neće biti tek ekstenzija demokracije u jednoj državi samo zato što je najjača, nego, doista, genuino globalna demokracija? ¶

Datum predaje teksta: 08. 03. 2011.

SUMMARY

The author believes, that in the circumstances of economic globalization, the left should insist on more rather than less globalization, as is the case in the present moment. Namely, the author argues that Marx and Kautsky have shown that global markets need global government. This is not well understood by some of the most popular left-wing theorists (Hardt and Negri and even Agamben). The author concludes that what we need today is political globalization, or a global democratic government. It is the only way to rectify neoliberalism that operates on a global scale.

KEY WORDS: cosmopolitan democracy, global capitalism, neoliberalism

